

Ovu svoju knjigu posvećujem onima, koji su se borili i koji se bore za prava čovjeka i za slobodu naroda. želim, da ona dopre do savjesti onih, koji danas odlučuju o životima pojedinaca i naroda u Jugoslaviji, onima, koji izravno upravljaju danima i noćima zaslužjenog građanina, kao i onima, koji iznutra ili izvana idejno ili materijalno pomažu postojeće stanje. Neka ih ove moje uspomene i doživljaji podsjetu na tvorce prve Jugoslavije, koji su uglavnom već mrtvi i koji su, razočarani nad vlastitim idealima, legli u grob. Ideja, zasnovana na rasnoj i jezičnoj bliskosti, nije uspjela. dvije različite tradicije, dvije suprotne civilizacije nisu se spojile. Historija je jača nego kraljevsko žezlo, jača nego izmišljeni emblemi i zastave, koji se narodu nasiljem nameću, kroz potoke krvi.

Neka ne bude ničije krvi ni na bodežima ni na barjacima. Plač, glad i smrt nisu nikada bili ni sredstvo ni cilj demokratske i civilizirane vlasti. Neka to više ne bude ni u hrvatskoj zemlji. To su tuđi azijsko-balkanski interesi, protivni mentalitetu naroda demokratskog zapada.

Tvorac druge Jugoslavije i zapadne sile moraju znati, da nije bilo dovoljno osloboditi Jugoslaviju od Moskve, nju treba osloboditi i od Beograda, i narodima Jugoslavije dati pravo samoodređenja – dati slobodu.

Predgovor

Pišući ovu knjigu, nije mi bila namjera, da postavim sebe ili svoj narod u centar svjetske politike ili svjetskoga zbivanja.

Ja sam, kao i moj mali narod, mala čestica te ljudske zajednice i igrali smo malu ulogu u ovoj ljudskoj drami. Nu, pošto se i svaka velika stvar sastoji od čestica materije, od kojih je sastavljena, a svaki veliki događaj od malih i sitnih epizoda, koje ga sačinjavaju, to je i udes moj i život moj, kao i moga naroda, jedna karika životnog lanca čovječanstva i svijeta. Zato sam htio, opisujući svoj život i život moga naroda, da objasnim i iznesem kataklizam čovječanstva, koji je za vrijeme prvih pedeset godina dvadesetoga vijeka skoro potpuno izmijenio bit čovjeka i stvorio nove norme i nove poglede na život. Ovaj problem ja nalazim i u dezekvilibriranosti i dekadenciji likovne umjetnosti, koja je išla usporedo s općom dekadencijom i s političkim gusarstvom Istoka. Danas se pišu filozofska razmatranja, eseji, članci; pišu se romani, fantastična i misteriozna štiva o tom problemu. Svaki autor to zahvaća sa svog individualnog stanovišta, skoro uvijek suprotnog tuđemu. Vidi se, da vlada pobrkanoost među intelektualcima zapadnog svijeta i da su mnogi još u hvataljkama neprijateljske vješte propagande. Kraj svega toga, većina dobronamjernih danas uočava, da je zadnji čas da se spasi duhovnost čovjeka, prema tome čovjek uopće.

Da se izliječi jedna bolest, treba najprije postaviti točnu dijagnozu te bolesti. Međutim, po dijagnozi kakovu danas postavljaju pojedini intelektualci, izgleda, da današnje društvo i današnja civilizacija kao i današnji čovjek boluju od više bolesti. Najgore je to, da mnogi misle i vjeruju, da mnoge bolesti nisu bolesti. Većina svu krivnju baca na komunizam. Komunizam, zapravo boljševička praksa, samo je jedna od bolesti današnjega društva. Zapadna demokracija, iako nije sama po sebi bolest, zaularena je kapitalizmom, ili još bolje rečeno, dalekosežnim posljedicama industrijske revolucije, i zbog toga njeno stanje nije normalno. Još kada se uzme duhovna dekadencija suvremenih kršćana, cerebralna izvještačenost svijuju duhovnih manifestacija čovječjega života: književnosti, umjetnosti, muzike i.t.d., onda su jasne bolesti našega vremena. Tamo gdje se čovjek nadao

naći jednakost i ravnopravnost, našao je samo dijalektiku primitivaca, veliku duhovnu prazninu i vješto izrabljivanje.

Između ova dva političko-ekonomska sistema i među razvaljenim duhovnim životom zapadni čovjek je danas zbunjen i bez ravnoteže. On bi htio braniti i sačuvati slobodu čovjeka kao individuuma i istovremeno braniti ekonomsku slobodu kolektiva. Ova heterogenost i pobrkanost pojmova najbolje se danas očituju u Velikoj Britaniji. I zbog toga ona više ne može odlučivati ni svojom sudbinom, a još manje sudbinom Europe ili svijeta. Kada bi se Velika Britanija danas ujedinila s Francuskom i s Njemačkom, uredivši socijalno-ekonomske i političke odnose i probleme, zajedno bi bile najjača sila svijeta. Onda bi one same mogle, bez ikakove pomoći izvana, osloboditi Europu od onih, koji ne spadaju u Europu, ni u zapadnu civilizaciju. Međutim, danas je Velika Britanija stvorila situaciju, ili su tu situaciju stvorile podzemne sile, da Sjedinjene Države Amerike i Rusija imaju međusobnom borbom riješiti, tko će biti gospodar svijeta. Ne znam, kakav će položaj iza toga imati europski čovjek. Jedna i druga od tih velikih sila baziraju svoj život na materijalističkoj kulturi.

Materijalizam dovodi čovjeka do osiromašenja duha, uvlači ga u kolektiv i pretvara u broj. Ništa ne vrijedi postići trajni materijalni progres, ako se usporedo ne postigne i duhovni.

Dvadeseti vijek je vijek ratova i revolucija. Te sudbinske stihije djelovale su, ne samo, na materijalni nego i na duhovni život zapadnog čovjeka. Psihološke i socijalne značajke reproducirane su točno u suvremenoj filozofiji i u modernoj umjetnosti, pogotovo u muzici i slikarstvu. Novi politički ideolozi nastoje prevladati liberalne zasade i stari poredak ukidanjem individualnog vlasništva, dajući prednost kolektivu i kolektivnom gospodarstvu. To isto žele provesti i suvremeni umjetnici: moderni muzičari, književnici i slikari. Oni su stvarajući jedan kolektivni umjetnički sistem rušili tradiciju, izgubili ravnotežu i ušli u čistu uniformnost, značajnu za današnje nastrano i dekadentno doba. Kao što je totalitarizam politička uniformnost; kolektivizam, gospodarska; nadrealizam, književna; atonalnost, glazbena, tako je isto apstraktno slikarstvo, slikarska uniformnost. Kao što su u surealističnoj književnosti zamijenili inteligenciju snom, logično iracionalnim, svjesno nesvjesnim; tako su i u apstraktnom slikarstvu iz slikarstva eliminirali prirodu i ljudski lik, te sveli slikarstvo na čiste geometrijske linije, zaboravljajući, da je ljudski lik bio uvijek pred-

met umjetničkih preokupacija u našoj likovnoj civilizaciji i da će tako još dugi period vremena biti.

Razna tvrđenja i dokazivanja svjetskih intelektualaca, da je zapadna civilizacija, koju je uglavnom nosio europski čovjek, svršila svoj život, kao što su, navodno, svršile i mnoge civilizacije prije nje, po mojem mišljenju nisu točna. Ja u to ne vjerujem. Ne vjerujem ni da su prijašnje civilizacije sasvim nestale. Civilizacije ne nestaju, nego nestaju forme pojedinih civilizacija. Današnja naša civilizacija promijenila je već nekoliko puta svoju i ormu, ali nije nestala: uvijek luč, koja je zapaljena u Grčkoj, dalje gori, istina, po neki put sasvim novim svjetlom, ali uvijek svjetlom s istoga izvora. U ovom današnjem slučaju ne radi se o svršetku jedne civilizacije, nego se radi o pravoj pravcatoj smrti duhovnoga u čovjeku.

Ako uzmemo nestale civilizacije, najbliže našoj civilizaciji: egipatsku, grčku i rimsku, onda ćemo vidjeti da one nisu nestale – one su postale, samo u drugoj formi, sastavni dio naše civilizacije. Preko Krete, Grčka se je u Egiptu napajala, a Rim, koji je vojnički pobijedio Grčku, bio je pobijeđen duhom grčkim. Prije barbari i zavojevači nisu osvajajući intencionalno razarali čovječji duh, nego samo proizvode toga duha, odnosno materijalnu stranu njegovu. Dapače, bilo je zavojevača, koji su otimali kipare, slikare, književnike i filozofe i pružali im sve mogućnosti rada i razvoja. Danas se u materijalističkim civilizacijama otimaju fizičari, koji se bave atomskom energijom i kemičari, koji se bave otrovnim plinovima, koji će pronaći formulu za sredstvo, da se uzmogne u jednoj sekundi ubiti nekoliko milijuna ljudi. Kupuju se vješti vozači automobila, dobri igrači nogometa, tenisa i drugih fizičkih manifestacija. To je rat duhu ljudskome, u kome, donekle, i Amerika sudjeluje i koji je mnogo pogibelniji za zapadnu civilizaciju, nego su bile sve provale i najezde barbara na prošle civilizacije. Danas barbari i zavojevači s Istoka žele da unište zapadnog čovjeka iznutra, da mu unište srce i dušu. Mogle bi u tome slučaju ostati sve tekovine naše civilizacije, ali ne bi bilo nikoga, tko bi ih razumio, tko bi u njima uživao i tko bi se s njima napajao. Čovjek bi prolazio pokraj pariške katedrale isto onako, kao što danas prolazi konj jednoprega pariškog kočijaša. Nije ovo atak samo na civilizaciju Zapada, nego je ovo atak na Čovjeka Zapada, na njegovu osobnost.

Opstanak suvremene forme zapadne civilizacije, koju mi poznamo kao skup duhovnih vrijednosti i životnih običaja, danas ovisi o Sjevernoj

Americi. Sjeverna Amerika, na koju su danas uprte oči europskog čovjeka i intelektualca, treba taj pogled razumjeti. Ona je dijete Zapada i ona mora spasiti Zapad. Spašavajući Zapad, ona spašava jedan dio bitnosti svoje, možda danas malen, ali vrlo važan. Dok je Europa vodila duhovnu stranu života zapadne hemisfere, ona je to vodila i za Ameriku. Američki progres tehnički je išao usporedo s europskim duhovnim progresom. Danas je, uslijed naglog napretka tehnike, poremećena ravnoteža između duhovnog i materijalnoga, zato je mehanizam podivljao. Amerika ne smije vezati sudbinu čovječanstva uz podivljali mehanizam. Ona mora riješiti, u zajednici s europskim zapadom, kulturni, socijalni i ekonomski problem unifikacije svijeta, na bazi civilizacijske forme Zapada. Ako Amerika to ne učini i ne veže svoju sudbinu uz sudbinu Europe i obnovljene civilizacije Zapada, američki čovjek ne će biti drugo ništa, nego poluga jednog mehanizma. Time će Amerika, ne samo europske, nego i svoje snage lakomisljeno izručiti ideologiji boljševizma, suvremenim barbarima, koji nose u svojoj bizantskoj civilizacijskoj formi i instinktu materijalistički dijalektizam Lenjina, nose tamnicu za čovjeka kao individuuma.

Misli i događaji, koje sam iznio u ovoj knjizi, obuhvaćaju prvu polovicu dvadesetoga vijeka, obuhvaćaju i za nas i za zapadni svijet mnoga važna kulturna i politička zbivanja, osvjetljena mojim doživljajima. Namjera mi je da upozorim kršćane i Židove zapadnog svijeta na opasnost, koja nam prijete ne od socijalizma, nego od bizantinskog boljševizma – od Istoka. Da upozorim Francuze, Engleze, Nijemce i Talijane, neka učine sve napore, da uoče svoje zablude i da odstrane svoja trvenja i međusobne razrožnosti. Oni trebaju dati podstreka i oni trebaju dati pomoći Americi u njenom nastojanju da spasi čovječanstvo.

Jozo Kljaković